

Łukasz Żywek

Muzeum Niepodległości w Warszawie

Zofii Sadowskiej spotkanie z Wołyniem

Słowa kluczowe

Wołyń, Łuck, katedra w Łucku, rzeka Styr, zamek Łubarta, przedmieście Krasne, Łucka Kasa Skarbowa, biskup Adolf Szelażek, Zofia Sadowska

Streszczenia

Zofia Sadowska, urodziła się na Wileńszczyźnie, ale okoliczności życiowe zmusiły ją do przeprowadzki do Łucka, na Wołyń, do domu brata. W pozostawionej relacji opowiada o swoich pierwszych wrażeniach związanych z przyjazdem do Łucka, o pracy w Łuckiej Kasie Skarbowej, ale przede wszystkim opisuje miasto, jego zabytki – katedrę, zamek Lubarta, kenesę karaimską, sobór prawosławny, a także mosty na rzece Styr.

Dla mieszkańców II Rzeczypospolitej, a zwłaszcza dla tych, którzy pochodzili z jej zachodnich krańców, ówczesne Kresy Wschodnie stanowiły nierzadko krainę dość odległą, a przez to i egzotyczną. Przyjazd na Wołyń czy Polesie skłaniał do obserwacji i porównań. Trzeba jednak pamiętać, że ze względu na ogromną przestrzeń, różnice kulturowe i religijne, a także odmienne doświadczenia historyczne nie był to obszar jednorodny. Interesujące wydają się więc spostrzeżenia osób zamieszkujących wschodnie rubieże II Rzeczypospolitej, podróżujących do innych krain kresowych. W zbiorach Muzeum Niepodległości w Warszawie znajduje się trzystronicowa relacja pochodzącej z północno-wschodniej Wileńszczyzny Zofii Sadowskiej, która zaraz po ukończeniu gimnazjum zmuszona była przyjechać do Łucka.

Zofia Sadowska urodziła się 27 sierpnia 1914 roku¹ w Kraśnianach leżących koło miasteczka Postawy na Wileńszczyźnie. Po ukończeniu gimnazjum, ze względu na pożar rodzinnego domu, musiała przenieść się do brata mieszkającego w Łucku. Od września 1929 roku rozpoczęła pracę w Łuckiej Kasie Skarbowej. W kwietniu 1932 roku została zatrudniona w Izbie Skarbowej w Łucku. Podczas wojny we wrześniu 1939 roku, będąc sanitariuszką niosła pomoc mieszkańcom miasta. Po wkroczeniu wojsk radzieckich znalazła zatrudnienie w biurze „Obłfinodiel”. Równocześnie prowadziła działalność konspiracyjną, należała do 27. Wołyńskiej Dywizji Armii Krajowej, przyjęła pseudonim „Zulejka”. 4 listopada 1944 roku została aresztowana przez NKWD. Była więziona w Łucku i Kijowie. W kwietniu 1945 otrzymała wyrok 10 lat ciężkiego obozu pracy i 5 lat pozbawienia praw obywatelskich. Początkowo trafiła do Mołotowska w obwodzie archangielskim, gdzie pracowała przy rozładunku statków. Następnie przewieziono ją do łagru w Dudince w Kraju

¹ W opracowaniach i niektórych źródłach niekiedy jako data urodzenia podawany jest rok 1905. Wynika to prawdopodobnie z tego, o czym wspomina sama Zofia Sadowska, że w czasie okupacji sowieckiej jako młodej osobie groziło jej wywiezienie do fabryki broni w Czelabińsku i aby temu zapobiec zmieniła swoją datę urodzenia. Sama w swojej relacji wyraźnie wspomina, że w 1939 roku miała 25 lat; zob. Zofia Sadowska, *Wspomnienia „Zulejki”*, [w:] *Wspomnienia Sybiraków*, t. 7, Warszawa 1993, s. 141, 143.



Zofia Sadowska, Łuck,
1926–1927, fotografia
ze zbiorów Muzeum
Niepodległości w War-
szawie, nr inw. F-13835

Krasnojarskim. Wkrótce potem została przeniesiona do obozu Nagornoje w Norylsku. Pracowała w fabryce i przy budowie miasta. Po przeniesieniu do brygady inwalidzkiej pomagała przy obsłudze aparatu rentgenowskiego. Od czerwca 1953 roku przebywała w Tajszetłagu. W 1954 roku wyjechała do Krasnojarska. Ze względu na odmowę przyjęcia radzieckiego obywatelstwa została zesłana na osiedlenie się we wsi Murta Wielka. Do Polski powróciła w grudniu 1955 roku.

Relacja Zofii Sadowskiej dotycząca jej przyjazdu na Wołyń, napisana jest odręcznie długopisem, jednostronnie na trzech kartach formatu A4. Nie jest datowana, tak więc nie wiadomo, kiedy dokładnie została spisana. Możliwe, że powstała niedługo po przyjeździe, ale niewykluczone, że Zofia Sadowska swoje wspomnienia utrwalała dopiero po latach. Nie wiadomo też

kiedy dokładnie nastąpiło jej pierwsze spotkanie z Wołyniem. W tekście ani razu nie pada żadna data, na podstawie pojawiających się informacji można jednak spróbować ustalić pewne ramy czasowe. Ingres do katedry łuckiej wspomnianego przez Zofię Sadowską biskupa Adolfa Szelażka odbył się 24 lutego 1926 roku, tak że nie mogła ona przyjechać do miasta wcześniej. Z relacji świadków z lat 50. XX wieku wynika również, że Zofia Sadowska rozpoczęła pracę w Kasie Skarbowej w Łucku we wrześniu 1929 roku². Natomiast pojawiająca się we wspomnieniach informacja o tym, że musiała przeprowadzić się do brata na Wołyń zaraz po zakończeniu gimnazjum w zestawieniu z jej datą urodzenia pozwala przypuszczać, że do Łucka przyjechała raczej w lutym 1929 roku, a nie wcześniej.

Tekst ma charakter relacji, brak mu wyszukanych cech literackich. Dzięki temu ma jednak dużą dozę autentyzmu. Wyłania się z niego obraz miasta, z jego ulicami, mostami i najważniejszymi budowlami, ale też z żyjącymi w nim ludźmi. W trakcie opracowywania relacji zachowany został styl językowy autorki, poprawiono jedynie interpunkcję oraz oczywiste omyłki.

Spotkanie z Wołyniem

Późnym wieczorem końmi dojechalśmy z moim starszym o wiele lat ode mnie bratem³ z domu rodzinnego na stację kolejową Budślów⁴ pow. Wilejka wojew. Wileńskie. Tam władowaliśmy się do pociągu, brat obyty z podróżami szybko znalazł miejsce dla mnie przy oknie i pociąg ruszył. Smutno i rado-

² Brunon Antonowicz, *Oświadczenie*, maszynopis poświadczony notarialnie, Zielona Góra, 15.09.1956, Muzeum Niepodległości w Warszawie, nr inw. MN E14059, Ryszard Masłowski, *Oświadczenie*, maszynopis poświadczony notarialnie, Zielona Góra, 15.09.1956, Muzeum Niepodległości w Warszawie, nr inw. MN E14060.

³ Edward Sadowski.

⁴ Budślów – miejscowość nad rzeką Serwecz (dopływ Wilii) położona ok. 140 km na wschód od Wilna. Początek miejscowości dał klasztor bernardynów, wokół niego rozwinęła się osada, która w 1732 r. jeszcze jako Buda otrzymała prawa miejskie. W 1907 oddano do użytku stację kolejową odległą o 3 km od Budławia na linii kolejowej Mołodeczno – Połock, co dało impuls dla rozwoju miasteczka.



Łuck. Ulica Główna, po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. przemianowana na ulicę Jagiellońską, Łuck 1916, pocztówka ze zbiorów prywatnych autora

śnie, a w sumie jakoś dziwnie się czułam. Podniecona, patrzyłam przez okno, ale nic dojrzeć nie mogłam. Prawdopodobnie zdrzemnęłam się bo poczułam jak brat delikatnie poruszył moją rękę i cicho powiedział – obudź się, tu wysiadamy. Była jeszcze głucha noc, okazało się, że musimy się przesiąść na tej stacji (Czeremcha⁵) do pociągu, który szedł bezpośrednio do Łucka. Siedzieliśmy w poczekalni, zimno mi było, zapomniałam dodać, że to było 1 lutego noc z 1 na 2 luty, a tam zima była zawsze prawdziwą zimą, dużo śniegu i mróz. Wreszcie przyszedł pociąg i wsiedliśmy do I klasy, gdyż było tłoczno, podejrzewam jednak, że brat widząc moje zmęczenie chciał żebym się trochę położyła i tak też się stało. Obudził mnie gwar i rozmowa. Podniosłam się, już było zupełnie widno. Brat rozmawiał z jakimś panem, ale zobaczył, że usiadłam [więc] powiedział: idź do toalety umyć się – dojeżdżamy.

⁵ Czeremcha – miejscowość nad rzeką Nurzec położona ok. 25 km na południe od Bielska Podlaskiego. Powstała w 1906 r. jako osada kolejarska przy węźle kolejowym w miejscu gdzie przecięły się nowo wybudowana w 1906 r. linia kolejowa Wołkowysk – Siedlce z czynną już od 1873 r. linią Brześć – Białystok.



Łuck. Zamek Lubarta od strony rzeki Styr, Przemysław [1930–1937], pocztówka ze zbiorów Muzeum Niepodległości w Warszawie, nr inw. MN P-3271

Istotnie za jakiś czas, pociąg wtoczył się na stację. Zobaczyłam długi drewniany budynek, śniegu ani śladu, raczej błoto. Byłam trochę rozczarowana tak małą stacją, wyobrażałam sobie solidny, jasny, piętrowy budynek⁶. Wsiadliśmy do dorożki i dojechaliśmy na przedmieście Krasne⁷, gdzie brat mieszkał przy uliczce bocznej od ul. Szewczenki, w schludnym parterowym domku, odnajmując od właściciela Czecha⁸ dwa pokoje z kuchnią i szo-

⁶ Łucki dworzec kolejowy mieścił się w niewielkim prowizorycznym budynku drewnianym oddalonym o 2 km na północ od miasta, M. Orłowicz, *Ilustrowany przewodnik po Wołyniu*, Łuck 1929, s. 99.

⁷ Przedmieście Krasne położone było na zachód od Łucka i oddzielone od niego bagnistymi łąkami nad Styrem. Połączone było z miastem poprowadzoną po grobli ulicą Kościuszki i mostem, zob. M. Orłowicz, op. cit., s. 126.

⁸ W 1868 r. roku Czesi zaczęli przybywać na Wołyń, ponieważ rząd rosyjski stworzył im dogodne warunki do kupowania ziemi pochodzącej z rozparcelowywanych wielkich majątków ziemskich zarekwirowanych polskiej szlachcie za udział w powstaniach. Ponadto po uwłaszczeniu chłopów w Cesarstwie Rosyjskim w 1861 r. właściciele ziemscy stracili tanią siłę roboczą i wobec tego chętnie sprzedawali swoją ziemię przybyszom z Czech. Spis ludności II Rzeczypospolitej wykazał, że w 1921 r. Wołyń zamieszkiwało ok. 25 200 Czechów. W Łucku przy ul. Jagielloń-

pą na drewno opałowe. W domu czekała nas już żona mego brata i dwóch synków cztery i dwa latka. Niestety, łazienki w tym domu nie było. Myliśmy się w dużej miednicy w kuchni. Był tam duży piec „chlebowy”, a także płyta czterofajerkowa na węgiel z „duchówką”⁹ na pieczenie mięsa i ciasta. W tym piecu piekły się zwykle na wielkie święta baby, strucle, szynki w cieście itp. świąteczne przysmaki.

Bratowa przygotowała ciepłą wodę do mycia. Szybko się umyłam, brat nieco dłużej tym się zajmował. Przez ten czas ja zapoznałam się ze swoimi małymi bratankami. Wreszcie zasiadliśmy do śniadania, nie pamiętam co jadłam, raczej słuchałam co mówili chłopcy, zawsze lubiłam dzieci właśnie w tym wieku. Po śniadaniu poszliśmy z bratem do katedry na Mszę św. Wprawdzie była spora kaplica na Krasnem przy seminarium duchownym, w starym dużym parku, ale brat chciał mi pokazać coś co najładniejsze w Łucku. Szliśmy na piechotę przez długi drewniany most tak zwany Kraśnieński¹⁰ – na rzece Styr. Śniegu oczywiście ani śladu, błoto takie lejące się, zgarniane z chodników na jezdnię, z jezdni „kocie łby” spływało w stronę chodników, rozpryskiwało się z pod kół dorożek i wozów. Przechodząc na drugą stronę ul. Kościuszki wdepnęłam w takie błoto po kostki. Skręciliśmy na most, na którym były popiersia Kraszewskiego, Mickiewicza, Słowackiego¹¹, następnie ulicą

skiej 16 miały siedzibę kierująca czeskim życiem kulturalnym na Wołyniu Czeska Macierz Szkolna oraz Klub Czeski, zob. M. Orłowicz, op. cit., s. 29–32.

⁹ duchówka – część pieca kuchennego przeznaczona do przechowywania ciepłych potraw, także do pieczenia, piekarnik, zob. *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. 2, Warszawa 1965.

¹⁰ Drewniany most na rzece Styr o rozpiętości 157 m, na drodze państwowej nr 7 Łuck–Kowel (ulica Kościuszki), zob. A. Pietrow, *Przekroczenie mostami dolin rzek Wołyńskich*, „Wołyńskie Wiadomości Techniczne” 1927, nr 5, s. 1.

¹¹ Nieistniejący już most Bratski, zwany także Bazylikańskim lub Głuszeckim od nazwy rzeczki Głuszec będącej starorzeczem Styru, nad którą był położony. W 1924 r. w miejsce istniejącego starego mostu wybudowano nową żelbetową konstrukcję. Mostowi nadano imię polskiego króla Kazimierza Wielkiego. Zofia Sadowska błędnie rozpoznała Adama Mickiewicza, ponieważ most ozdobiły popiersia polskich pisarzy związanych z Wołyniem tj. Juliusza Słowackiego, Tadeusza Czackiego, Ignacego



Łuck. Widok na miasto z murów zamku Lubarta, w głębi widoczna Katedra Świętych Apostołów Piotra i Pawła, Łuck [1935–1939], pocztówka ze zbiorów Muzeum Niepodległości w Warszawie, nr inw. MN P-4065

Królowej Jadwigi doszliśmy do Katedry¹². Piękny barok, bardzo mi się podobała. Sumę celebrował ks. biskup Szelażek¹³. Był On

Kraszewskiego i Henryka Sienkiewicza. W latach 30. XX w. Głuszec został osuszony, po II wojnie światowej władze radzieckie rozebrały most, zob. N. Nosaliuk, A. Andreychuk, *Mosty Łucka – przeszłość i teraźniejszość*, „Architektura i Budownictwo”, t. 13(1), Lublin 2014, s. 349–352; Dawny „Rzym Wschodu” a dzisiejsza „Wenecja” Wołynia – m. wojew. Łuck, „Polski Przemysł Budowlany” 1928, nr 8, s. 354.

¹² Katedra Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Łucku – trzynawowy wczesnobarokowy gmach o krzyżowym założeniu, ozdobiony od frontu dwiema niskimi wieżami oraz kopułą na skrzyżowaniu naw. Kościół i kolegium powstały na początku XVII w. na potrzeby zakonu jezuitów. Po pożarze w 1781 r. kościół został zamieniony na katedrę i odbudowany w stylu klasycystycznym, zob. M. Orłowicz, op. cit., s. 112–114.

¹³ Adolf Piotr Szelażek (1865–1950) – polski duchowny rzymskokatolicki, biskup pomocniczy płocki w latach 1918–1925, biskup diecezjalny łucki w latach 1926–1950, założyciel Zgromadzenia Sióstr św. Teresy od Dzieciątka Jezus. Sługa Boży Kościoła katolickiego, zob. K.R. Prokop, *Sylwetki biskupów łuckich*, Biały Dunajec–Ostróg 2001, s. 201–212; *Szelażek Adolf Piotr (1865–1950)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 47, Kraków–Wrocław 2010–2011, s. 622–627.

małego wzrostu, miał ujmujący uśmiech i pięknie śpiewał. Kazanie wygłosił sam – na ambonie wyglądał imponująco w infule i z pastorałem w ręku. Po wyjściu z kościoła poszliśmy z bratem do krużganków, wisiały tam dużych rozmiarów w pięknych złożonych ramach portrety biskupów i innych osobistości. Na lewo były mieszkania księży, biblioteka duża i inne jakieś sale. [Następnie skierowaliśmy się przez duży plac katedralny – zdanie wykreślone – Ł.Ż.]. Zaraz za katedrą przy ul. Brygidek, gdzie kiedyś mieścił się podobno klasztor ss. Brygidek – przerobiony na więzienie¹⁴. Patrzyłam na wysokie mury u góry zakończone jeszcze kolczastymi drutami – na duży dom, którego okna były dziwnie jakoś przykryte jakby pudłami z desek. Brat mi wyjaśnił, że to więzienie i żeby więźniowie nie porozumiewali się przez okna – zostały one zasłonięte. Wyobraziłam sobie, że tam musi być ciemno w więzieniu, bardzo żałowałam więźniów. Następnie skierowaliśmy się przez duży plac katedralny do ruin Zamku Lubarta¹⁵. Kilka baszt, czy wież i dookoła grube wysokie mury z czerwonej cegły. Brama wjazdowa drewniana, na jednej z wież mieściła się straż pożarna, gdzieś tam w środku tych murów mieli swoje pomieszczenia dla wozów strażackich. Naturalnie cały dziedziniec był pusty, porośnięty trawą, była tam też pamiętka – krzyż z napisem, treści dziś nie pamiętam, świadczący, że tu mieszkał ks. Lubart¹⁶.

¹⁴ Klasztor ss. Brygidek został ufundowany w 1624 r. przez ks. Albrechta Radziwiłła z Ołyki, który na potrzeby zakonne przekazał swój barokowy klasztor. W 1846 r. klasztor został skasowany przez władze rosyjskie, a następnie został zamieniony na więzienie, zob. M. Orłowicz, op. cit., s. 116–117.

¹⁵ Pierwotna ziemno-drewniana warownia otoczona fosą powstała w XI w. Budowę murowanego zamku rozpoczął w II poł. XIV w. ks. Lubart Giedyminowicz. Po jego śmierci dokonano zasadniczej rozbudowy zamku z inicjatywy księcia Witolda w latach 1392–1430 i następnie Świdrygiełły w latach 1430–1432. W XIX w. zamek popadł w ruinę. Zachował się prawie pełny obieg murów obronnych wraz z trzema wieżami: Bramną, Styrową, zwaną także Świdrygiełły i Władyczą, zob. M. Orłowicz, op. cit., s. 107–112.

¹⁶ Lubart Dymitr (ur. ok. 1312/15, zm. przed 1386) – książę litewski z dynastii Giedyminowiczów, jeden z najmłodszych synów wielkiego księcia litewskiego Giedymina i jego żony Jewny. Książę połocki do 1342, książę włodzimierski i łucki

Następnie pokazał mi gmach województwa, były klasztor i sobór prawosławny – przedtym był tu kościół katolicki¹⁷. Często tam chodziłam na nabożeństwa słuchać chóru, bardzo lubiłam śpiewy liturgiczne prawosławne. To wszystko, co było z grubsza poznane tego dnia. Była tam jeszcze kenesa karaimska¹⁸, ale to już później i dość dokładnie sama ją zwiedziłam.

Ponieważ na Wileńszczyźnie zniszczył nas całkowicie pożar – dlatego brat zabrał mnie do Łucka, by potym ściągnąć też i Rodziców¹⁹, którzy byli już w podeszłym wieku i schorowani. Postanowiłam więc podjąć się jakiejś pracy, by pomóc w utrzymaniu rodziny, [a przez czas – fragment skreślony, – Ł.Ż] rozpoczęłam więc poszukiwać pracy, niestety bez rezultatu. Nie miałam żadnych kwalifikacji zawodowych, świeżo po ukończeniu gimnazjum musiałam przyjechać do Łucka. W końcu udało mi się dostać pracę sezonową w kasie skarbowej przy pisaniu świadectw przemysłowych²⁰. Pamiętam tłum żydów w lokalu kasy,

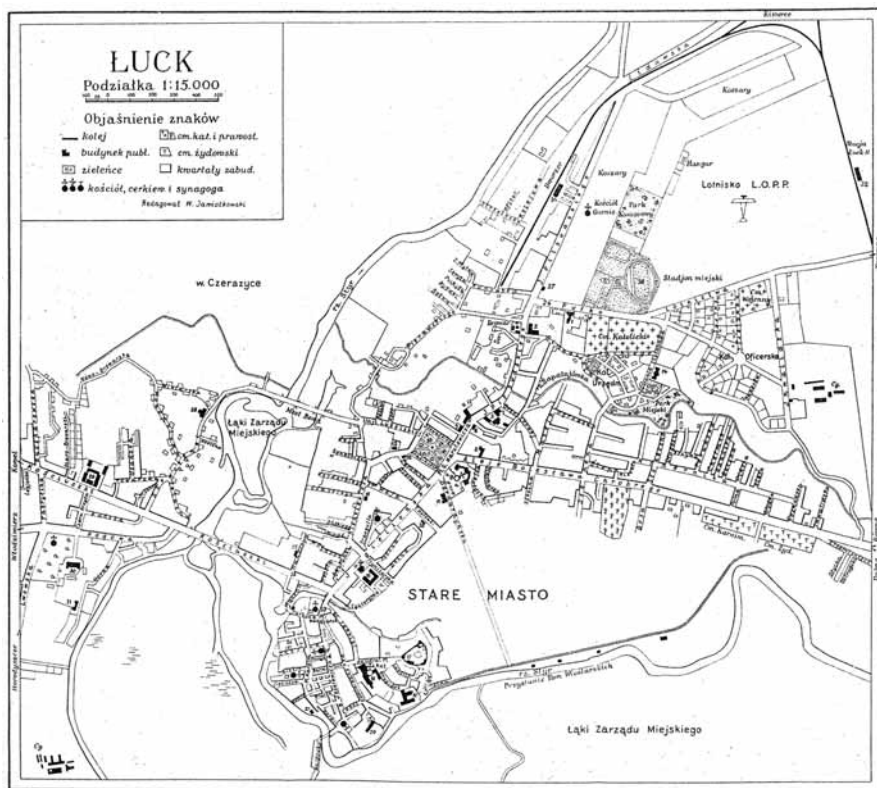
1342–1384, książę halicko-wołyński 1340–1349, 1350–1366, 1371–1383, książę halicki 1340–1349, zob. S. Kuczyński, *Lubart Dymitr*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 17, z. 4, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1972, s. 576–577, J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, Poznań–Wrocław 1999.

¹⁷ Sobór Świętej Trójcy – w XVIII w. starosta wileński Karol Radziwiłł założył w miejscu drewnianego klasztoru bernardynów nowy, murowany warowny klasztor. Po kasacie klasztoru w 1853 r. kościół zamieniony został na cerkiew. Sobór został poświęcony w obrządku prawosławnym w 1880 r., natomiast budynek klasztoru Rosjanie początkowo zamienili na więzienie, a następnie na magistrat i gimnazjum. W okresie II Rzeczypospolitej mieścił się w nim urząd wojewódzki, zob. M. Orłowicz, op. cit., s. 123–124.

¹⁸ Kienesy (kenesa) karaimska w Łucku – karaimski dom modlitwy wzniesiony z drewna w XVIII w., w formie czworoboku, z dwuspadkowym dachem pokrytym gontami. Zrabowana w czasie I wojny światowej. Spłonęła podczas pożaru w 1972 r.; zob. M. Orłowicz, op. cit., s. 119; J. Smoliński, *Karaimi i bożnica ich w Łucku*, Warszawa 1912, s. 3–15.

¹⁹ Kazimierz i Anna z Żukowskich Sadowscy.

²⁰ Zofia Sadowska rozpoczęła pracę w Kasie Skarbowej w Łucku we wrześniu 1929 r., zob. Brunon Antonowicz, *Oświadczenie*, maszynopis poświadczony notarialnie, Zielona Góra, 15.09.1956, Muzeum Niepodległości w Warszawie, nr inw. MN E14059, Ryszard Masłowski, *Oświadczenie*, maszynopis poświadczony notarialnie, Zielona



Plan miasta Łucka, lata 30. XX wieku. Plan zaczerpnięty z książki znajdującej się w zbiorach Biblioteki Muzeum Niepodległości: *Przewodnik po Polsce w 4 tomach*, t. 2, *Polska południowo-wschodnia*, red. S. Lenartowicz, Warszawa 1937

kraty trzeszczały pod naporem ludzi, każdy chciał być prędzej załatwiony. Naczelnikiem był p. Bronisław Topczewski²¹, przystojny, szpakowaty pan wysoki, donośnym głosem uciszający szwargot żydowski.

Mieszkałiśmy na Krasnem, więc idąc do pracy, musiałam przejeżdżać łódką przez rzekę Styr, bo właśnie budowano z tej

Góra, 15.09.1956, Muzeum Niepodległości w Warszawie, nr inw. MN E14060.

²¹ Bronisław Topczewski wiosną 1929 r. został przeniesiony z funkcji Naczelnika Izby Skarbowej w Łucku do Izby Skarbowej w Lublinie na stanowisko Naczelnika Wydziału Rachunkowo-Kasowego; zob. „Wojewódzki Dziennik Urzędowy”, nr 8, poz. 89, Łuck, 06.06 1929.

strony miasta mosty na rzece Styr zwane „Bema” czy Bena²². W Łódce poznałam Zosię Dobrzańską, z którą do dziś utrzymuję kontakt, a wówczas niezmiernie byłam jej wdzięczna za uśmiech jakim mnie ośmielała (byłam i jestem bardzo nieśmiała i to ogromnie utrudniało mi kontakt z ludźmi). W Łucku o ile pamiętam, były dwa sklepy galanteryjne prowadzone przez czecho-słowaków, spółdzielnia spożywczo-handlowa też dwa sklepy – reszta sklepy żydowskie. Główna ulica Jagiellońska – ciągnęła się od dworca poprzez miasto do mostu Kazimierza Wielkiego, dalej były uliczki mniejsze zamieszkałe przeważnie przez żydów – dalej był most Hnidawski²³, za nim przedmieście Hnidawa.

Zofia Sadowska

opr. Łukasz Żywek

Bibliografia

Źródła

Antonowicz Brunon, *Oświadczenie*, maszynopis poświadczony notarialnie, Zielona Góra, 15.09.1956, s. 1, Muzeum Niepodległości w Warszawie, nr inw. MN E14059.

Greczanikowie Edmund i Maria, *Oświadczenie*, maszynopis poświadczony notarialnie, Gdańsk, 2.04.1957, s. 1, Muzeum Niepodległości w Warszawie, nr inw. MN E14062.

²² Zespół dwóch drewnianych mostów połączonych groblą, tzw. mosty Brusilowskie, na rzece Styr i jej odnodze o rozpiętości 66 m i 44 m, zbudowane w 1924 r. w miejsce mostu spalonego w czasie wojny. Zofia Sadowska najprawdopodobniej miała na myśli nie budowę mostów, a późniejszą przebudowę lub remont, zob. P. Baranowski, *Budownictwo miejskie w Województwie Wołyńskim w okresie 1923–1924 roku*, „Wołyńskie Wiadomości Techniczne” 1925, nr 1, s. 11, A. Pietrow, op. cit., s. 1.

²³ Zespół dwóch mostów Hnidawskich: jeden przez stare koryto rzeki o rozpiętości 62 m, drugi przez nowe koryto o rozpiętości 56 m, przebudowany na przełomie 1933 i 1934 r.; zob. A. Pietrow, op. cit., s. 1; A. Jaroszewicz, *W sprawie wykonania belek zazębionych systemu inż. Rechniewskiego*, „Wołyńskie Wiadomości Techniczne” 1935, nr 4–5–6, s. 5–7.

Masłowski Ryszard, *Oświadczenie*, maszynopis poświadczony notarialnie, Zielona Góra, 15.09.1956, s.1, Muzeum Niepodległości w Warszawie, nr inw. MN E14060.

Matuszewicz Zofia, *Oświadczenie*, maszynopis poświadczony notarialnie, Wrocław, 22.03.1957, s.1, Muzeum Niepodległości w Warszawie, nr inw. MN E14057.

Miczun Anna, *Oświadczenie*, maszynopis poświadczony notarialnie, Wrocław, 3.04.1957, s.1, Muzeum Niepodległości w Warszawie, nr inw. MN E14058.

Nowak Stanisław, *Oświadczenie*, maszynopis poświadczony notarialnie, Wołomin, 15.09.1955, s.1, Muzeum Niepodległości w Warszawie, nr inw. MN E14061.

Sadowska Zofia, *Spotkanie z Wołyniem*, rękopis, s. 1–3, Muzeum Niepodległości w Warszawie, nr inw. MN E14038.

Publikacje

Baranowski P., *Budownictwo miejskie w Województwie Wołyńskim w okresie 1923–1924 roku*, „Wołyńskie Wiadomości Techniczne” 1925, nr 1.

Dawny „Rzym Wschodu” a dzisiejsza „Wenecja” Wołynia – m. wojew. Łuck, „Polski Przemysł Budowlany” 1928, nr 8.

Jaroszewicz A., *W sprawie wykonania belek zazębionych systemu inż. Rechniewskiego*, „Wołyńskie Wiadomości Techniczne” 1935, nr 4–5–6.

Kuczyński S., *Lubart Dymitr*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 17, z. 4, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1972.

Milewska-Młynik A., *Kolekcja Sybiracka. Katalog zbiorów*, Warszawa 2002.

Nosaliuk N., Andreychuk A., *Mosty Łucka – przeszłość i teraźniejszość*, „Architektura i Budownictwo”, t. 13 (1), Lublin 2014.

Orłowicz M., *Ilustrowany przewodnik po Wołyniu*, Łuck 1929.

Pietrow A., *Przekroczenie mostami dolin rzek Wołyńskich*, „Wołyńskie Wiadomości Techniczne” 1927, nr 5.

Prokop K.R., *Sylwetki biskupów łuckich*, Biały Dunajec–Ostróg 2001.

Przewodnik po Polsce w 4 tomach, t. 2, Polska południowo-wschodnia, red. S. Lenartowicz, Warszawa 1937.

Sadowska Z., *Wspomnienia „Zulejki”*, [w:] *Wspomnienia Sybiraków*, t. 7, Warszawa 1993.

Słownik języka polskiego, red. W. Doroszewski, t. 2, Warszawa 1965.

Smoliński J., *Karaimi i bożnica ich w Łucku*, Warszawa 1912.

Szelążek Adolf Piotr (1865–1950), [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 47, Kraków–Wrocław, 2010–2011.

Tęgowski J., *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, Poznań–Wrocław 1999.

„Wojewódzki Dziennik Urzędowy”, nr 8, poz. 89, Łuck, 06.06.1929.

Łukasz Żywek

Museum of Independence in Warsaw

Zofia Sadowska's Meeting with Volhynia

Keywords

Volhynia, Lutsk, Cathedral in Lutsk, Lutsk Castle, Krasne district, Tax Office in Lutsk, bishop Adolf Szełązek, Zofia Sadowska

Summary

Although Zofia Sadowska was born in the Vinius Region, life circumstances forced her to relocate to her brother's house in Lutsk situated in the Volhynia Region. In the preserved memoirs, she recalls her initial impression of Lutsk and work at the local Tax Office. However, she concentrates mainly on descriptions of the city and its historical heritage - the cathedral, Lutsk Castle, karaitе kenesa, orthodox council, as well as bridges over the river Styr.

Лукаш Живек

Музей независимости в Варшаве

Встреча Зофии Садовской с Волынью

Ключевые слова

Волынь, кафедральный собор в Луцке, река Стыр, замок Любарта, предместье Красное, Луцкая казначейская касса, епископ Адольф Шелёнжек, Зофия Садовская

Резюме

Зофия Садовская была уроженкой Виленщины, но в силу жизненных обстоятельств ей пришлось переехать на Волынь, к брату, жившему в Луцке. Статья, кроме рассказа женщины о первых впечатлениях, касающихся прибытия в Луцк и воспоминаниях о работе в Луцкой казначейской кассе, в первую очередь содержит ее описание города,

архитектурных памятников – кафедрального собора, замка Любарта, караимской кенассы, а также мостов на реке Стыр.

Łukasz Żywek

Unabhängigkeitsmuseum in Warschau

Zofia Sadowskas Begegnung mit Wolhynien

Schlüsselworte

Wolhynien, Luzk, Kathedrale in Luzk, Fluss Styr, Liubartas-Burg, Vorstadt Krasne, Finanzkasse Luzk, Bischof Adolf Szelążek, Zofia Sadowska

Zusammenfassung

Zofia Sadowska wurde im Bezirk Vilnius geboren, aber durch die Lebensumstände wurde sie gezwungen, zu ihrem Bruder nach Luzk in Wolhynien umzuziehen. Im hinterlassenen Bericht erzählt sie von ihren ersten Eindrücken nach der Ankunft in Luzk, ihrer Arbeit bei der Finanzkasse Luzk, aber vor allem beschreibt sie die Stadt, ihre Sehenswürdigkeiten – die Kathedrale, Liubartas-Burg, Karaimische Kenessa, orthodoxe Kathedrale und die Brücken über den Styr Fluss.